

Bożena Hojka

Uniwersytet Wrocławski

ORCID: 0000-0002-4591-4346

Magazyny dla dzieci polskich mieszkających za granicą – „Kumpel dla Polonii” oraz „Pstryk Myk”. Analiza porównawcza modelu komunikacyjnego i zawartości treściowej

Okolo 18–20 mln naszych rodaków i osób polskiego pochodzenia żyje obecnie w wielu państwach na całym świecie, tworząc bardzo liczne skupiska. Są to osoby urodzone i wychowane w kraju, a także o polskich korzeniach¹. Przystąpienie naszego kraju do Unii Europejskiej w 2004 r. zdynamizowało zjawisko współczesnej emigracji ekonomicznej i przyczyniło się do fali wyjazdów, która objęła zwłaszcza ludzi młodych, dobrze wykształconych, dostrzegających szansę na wykorzystanie swoich kompetencji, możliwość rozwoju i stabilizacji życiowej poza granicami ojczyzny². Według danych ministerialnej strony internetowej poświęconej Polonii poza ojczyzną przebywa obecnie ponad 2 mln osób, które opuściły ją w ostatnim dziesięcioleciu”³.

¹ <https://www.gov.pl/web/polonia/historia> (dostęp online: 28 października 2021).

² Tamże.

³ Tamże.

Zarówno środowiska polskich emigrantów, jak i Polonii (rozumianej jako osoby polskiego pochodzenia urodzone już poza krajem) dążą w mniejszym lub większym stopniu do kultywowania narodowej tożsamości, podejmują wysiłek pielęgnowania ojczystego języka i przekazywania polskiej tradycji i kultury kolejnym pokoleniom. Celom tym służą m.in. polonijne organizacje i stowarzyszenia, a także funkcjonujące za granicą polskie szkoły. Istotną funkcję pełnią w tym procesie również czasopisma tworzone przez Polaków na obczyźnie i/lub do nich kierowane.

Prasa emigracyjna i polonijna ma swoją długą historię i niezaprzeczalne zasługi w utrzymywaniu świadomości odrębności etnicznej i więzi Polaków mieszkających za granicą z krajem ojczystym⁴. Omawiając znaczenie prasy polonijnej w krzewieniu tożsamości narodowej i kulturowej, Elżbieta Sękowska pisze, że: „Podobnie jak wcześniej, tak i dzisiaj prasa doradza, informuje o kraju osiedlenia i prawach emigrantów, jest miejscem ścierania się poglądów politycznych, a także przekazu treści kulturowych: propaguje literaturę i sztukę polską na obczyźnie”⁵. Jednocześnie zwraca jednak uwagę, że funkcje te zmieniają się, a zasięg czasopism – zwłaszcza wśród młodszych pokoleń – kurczy się dziś na rzecz internetu⁶.

Szczególnie istotną rolę w kontekście utrzymywania więzi z krajem ojczystym i kultywowania polskiej tradycji odgrywają pisma adresowane do polonijnych dzieci i młodzieży, które – jak pisze Jolanta Chwastyk-Kowalczyk – powstawały i funkcjonowały we wszystkich powojennych skupiskach polskiej diaspory⁷. Ich historia jest bardzo bogata i związana przede wszystkim z budowaną na całym świecie siecią polskich szkół sobotnich. Warto tu wymienić ukazujące się w Wielkiej Brytanii „Nasze Pisemko”, „Dziatwę” (pierwotnie wydawaną we Włoszech), „Razem Młodzi Przyjaciele”, „ONO”, wydawane we Francji „Polskie Pacholę. Pisemko

⁴ Zob. np. E. Orzechowski, *Media polonijne a więź Polonii z krajem oraz promocja Polski w świecie*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1999, nr 1–2, s. 83–90; M. Kaczmarek, *Geneza i rozwój prasy polonijnej oraz emigracyjnej*, „Rocznik Prasoznawczy” 2012, nr 6, s. 171–191.

⁵ E. Sękowska, *Świat języka i kultury w życiu emigracji*, „Białostockie Archiwum Językowe” 2011, nr 11, s. 219–220.

⁶ Tamże.

⁷ J. Chwastyk-Kowalczyk, *Polskie czasopisma emigracyjne wspierające edukację w Wielkiej Brytanii w latach 1946–2017*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2017, nr 1–2, s. 136.

dla dzieci i młodzieży” czy też dwutygodnik „Jestem Wasz” wychodzący na Węgrzech⁸. Pisma te pełniły nie tylko funkcję wychowawczą, ale także edukacyjną, zastępując często niedostępne podręczniki i materiały dydaktyczne:

Zamieszczano w nich bowiem wypisy klasyki literatury polskiej, zarówno poezji, jak i prozy, rozmaite ćwiczenia językowe, gry, zabawy, rebusy. Prezentowano polską historię, polskie krajobrazy, krainy geograficzne, polską florę i faunę, polskie zwyczaje oraz święta narodowe i religijne⁹.

W tym kontekście należy zaznaczyć, że wszystkie polskie pisma dla dzieci i młodzieży na obczyźnie miały (i w większości nadal mają) charakter narodowo-chrześcijański, w takim duchu działały bowiem Związek Nauczycielstwa Polskiego za Granicą i Polska Macierz Szkolna za Granicą¹⁰. Istotną rolę w wychowywaniu młodych Polaków żyjących na obczyźnie odgrywały wydawane na całym świecie czasopisma harcerskie, które także stawiały sobie za cel m.in. „wychowanie patriotyczne w szacunku do tradycji polskiej w duchu chrześcijańskim”¹¹.

Również dziś czasopisma są narzędziem patriotycznej i kulturowej edukacji dzieci polonijnych, a rozwój internetu i e-prasy umożliwia ich szerszy niż kiedykolwiek zasięg. Właśnie współczesne magazyny adresowane do młodych czytelników mieszkających poza granicami kraju są przedmiotem analizy w niniejszym artykule.

Celem opracowania jest analiza treściowa dwóch pism (dostępnych w formie elektronicznej): „Kumpel dla Polonii: E-magazyn dla dzieci polonijnych z całego świata” oraz „Pstryk Myk: Magazyn dla polskich dzieci za granicą”¹². Oba pisma wydawane były przez stosunkowo krótki czas,

⁸ Zob. np. B. Olszewska, *Polskie czasopisma emigracyjne dla dzieci i młodzieży*, [w:] *Literatura emigracyjna w szkole*, red. Z. Kudelski, S. J. Żurek, Lublin 2008; T. Zaniewska, *Funkcja wychowawcza i dydaktyczna „Dziatwy” (1944–1947)*, „Test” 1996, nr 1, s. 41–57.

⁹ J. Chwastyk-Kowalczyk, *Polskie czasopisma...*, s. 136.

¹⁰ Według J. Chwastyk-Kowalczyk nie zmieniło się to do dziś i polskie szkoły nadal wychowują przede wszystkim w duchu patriotyzmu i wartości katolickich. Tamże.

¹¹ Tamże, s. 143.

¹² Pierwsze numery kwartalnika miały inny podtytuł – nr 1: „Kwartalnik dla dzieci 8+”, nry 2 i 3: „Kwartalnik dla dzieci czytających”.

nie są w tej chwili kontynuowane. Wszystkie wydane numery są jednak dostępne w internecie, a zatem można założyć, że wciąż spotykają się z zainteresowaniem czytelników. Periodyki przeznaczone są dla dzieci w wieku od 6 do 12 lat. To, co je odróżnia i co wydaje się mieć szczególnie istotny wpływ na ich treść, to odmienna sytuacja nadawcza.

„Kumpel dla Polonii” to pismo wydawane w 2020 r. przez Polskie Bractwo Kawalerów Gutenberga, finansowane ze środków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów w ramach zadania publicznego związanego z pomocą Polonii i Polakom za granicą. Jest to więc pismo tworzone w Polsce, które w założeniu autorów miało pomagać dzieciom wychowującym się poza krajem utrzymać więź z językiem polskim, poznać rodzimą kulturę, historię i przyrodę. Czasopismo miało inspirować i dostarczać ciekawych materiałów edukacyjnych¹³. Redaktor naczelną była Agnieszka Wyganowska¹⁴. Pięć wydanych numerów dostępnych jest w formacie pdf w Polonijnej Bibliotece Cyfrowej (<http://www.pbc.uw.edu.pl>).

„Pstryk Myk” to z kolei kwartalnik wydawany w latach 2016–2018 przez Stowarzyszenie Trzy Pestki, dofinansowywany m.in. ze środków Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Brukseli. Jest to oddolna inicjatywa Polek mieszkających i pracujących z dziećmi w Belgii, a zatem kwartalnik stworzony został przez środowisko, na którego potrzeby miał odpowiadać. Jego misją, zgodnie z deklaracjami inicjatorek, było m.in. wspieranie czytelnictwa wśród dzieci, wzmacnianie ich więzi z Polską, aktywizowanie do wyrażania się po polsku, przybliżanie historii Polski oraz współczesnej codzienności Polek i Polaków. Jednocześnie jednak pismo miało zachęcać do dyskusji na tematy trudne, z którymi konfrontowane są dzieci, przygotowywać je do bycia „obywatelami świata bez względu na to, w jakim kraju żyją”¹⁵. Redaktorkami prowadzącymi początkowo były Justyna Kukło, Małgorzata Marmurowicz oraz Ewa Zajdel-Syrczyńska, ostatnie trzy numery wyszły pod redakcją Małgorzaty Marmułowicz (redaktor naczelna). Sześć

¹³ <http://kumpel.com.pl/2020/kumpel-dla-polonii-nowy-e-magazyn-dla-dzieci/> (dostęp online: 29 października 2021).

¹⁴ Jest ona także redaktorką naczelną ukazującego się w Polsce od 2004 r. miesięcznika „Kumpel” wydawanego przez Grupę Cogito.

¹⁵ <https://www.pstrykmyk.eu/pstryk-myk/misja/> (dostęp online: 29 października 2021).

numerów tego pisma dostępnych jest w zakładce Archiwum na stronie internetowej inicjatywy (<https://www.pstrykmyk.eu>).

Już pobieżne zapoznanie się z pismami pozwala zauważyć, że mimo iż mają one podobne główne cele (umacnianie więzi z Polską i edukowanie na jej temat), różnią się sposobem ich realizacji, oferując różne treści i odmiennie nawiązując dialog z młodym odbiorcą. Porównanie sposobów komunikacji z czytelnikiem oraz poruszanej w pismach tematyki pozwala odtworzyć leżący u ich podstaw sposób postrzegania dziecka i stosunek do niego. Czasopisma dla młodego czytelnika, podobnie jak literatura czy film, stanowią narzędzie realizacji określonych celów wychowawczych i edukacyjnych, które wynikają m.in. ze sposobu konceptualizowania dzieciństwa i oczekiwań wobec dzieci. Przeprowadzona w dalszej części artykułu analiza zawartości treściowej magazynów pozwoli także ujawnić różnorodność i odmienność obecnych w nich obrazów Polski i polskości, emigracji oraz życia poza ojczyzną.

TEMATYKA MAGAZYNÓW I MODEL KOMUNIKACJI Z DZIECIĘCYM CZYTELNIKIEM

Oba magazyny niezaprzeczalnie realizują model edytorski czasopism dla dzieci – są bogato ilustrowane¹⁶, a ich forma dostosowana jest do kategorii wiekowej założonego odbiorcy¹⁷. Zawierają także liczne elementy aktywizujące, ćwiczenia, łamigłówki, krzyżówki, quizy itp. Pod względem dominującej tematyki zgodne są natomiast z tradycjami prasy polonijnej, a więc promują polską kulturę, dostarczają informacji o wydarzeniach z ojczyzny, pomagają w przystosowaniu się do życia na emigracji¹⁸.

¹⁶ Tutaj warto zwrócić uwagę na wysoki poziom opracowania typograficznego i graficznego pisma „Pstryk Myk”, oryginalny layout i materiał ilustracyjny.

¹⁷ Zob. *Czasopisma dla dzieci*, [hasło w:] *Encyklopedia książki*, red. A. Migoniowa, M. Skalska-Złat, Wrocław 2017, s. 427–428.

¹⁸ Te trzy zagadnienia wskazuje jako najistotniejsze dla prasy emigracyjnej i polonijnej niezależnie od jej charakteru i okresu historycznego Marlena Kaczmarek, por. M. Kaczmarek, *Geneza i rozwój...*, s. 189.

Przyglądając się zawartości obu pism, możemy jednak zauważyć, że „Pstryk Myk”, poza wymienionymi polonijnymi kwestiami, w zdecydowanie większym zakresie niż „Kumpel dla Polonii” przekazuje dzieciom treści pozbawione emigracyjnego kontekstu, odwołując się po prostu do ich różnorodnych zainteresowań i edukując nie tylko w zakresie wiedzy o Polsce i języku polskim, ale też dostarczając ogólnej wiedzy o współczesnym świecie. W magazynie pojawiają się liczne teksty popularyzujące naukę (dotyczące np. izolacji DNA, rozwoju internetu czy systemów operacyjnych, bezpieczeństwa w sieci, źródeł energii, budowy zęba, ruchu Ziemi itd.), ale także dotyczące sztuki, sportu czy podróży (dział „Dookoła świata i dalej”). Stałym elementem zawartości omawianego pisma jest dział „Gdy dorosnę, zostanę...” prezentujący wybrane zawody i profesje oraz rozmowy z ich przedstawicielami (architekt, tłumacz, pszczelarz, sędzia, specjalistka kosmiczna). Jest to zgodne z założeniem pisma, które stawia sobie za cel przygotowanie dzieci do bycia „obywatelami świata”, zachęcanie ich do „odkrywania Polski i całego świata!”. Wreszcie pojawiają się artykuły pełniące funkcje wychowawcze, propagujące określone postawy i wzorce o uniwersalnym, ponadnarodowym charakterze. Warto zauważyć, że ich autorzy posługują się wyraźnymi środkami perswazji i że jest w nich propagowany określony system wartości, koncentrujący się wokół pojęć tolerancji, równości, otwartości i szacunku dla innych. W tekstach traktujących o ekologii czytelnicy namawiani są do podejmowania konkretnych proekologicznych aktywności (np. tekst pt. *Upcyklingowa bajka o Kopciuszku* w numerze pierwszym zachęca do przerabiania i wykorzystywania na nowo niepotrzebnych ubrań i przedmiotów), artykuły o dyskryminacji, niepełnosprawności, wojnie, złym dotyku czy prawach dziecka (zamieszczone m.in. w odrębnym, specjalnym dziale „Trudne tematy”) rozwijają społeczną wrażliwość i poczucie odpowiedzialności za otaczający nas świat i innych ludzi¹⁹, ale także uczą poszanowania własnych potrzeb i egzekwowania swoich praw. W numerze trzecim, w artykule o zarobkowej pracy dzieci na świecie zatytułowanym *Gorzkie lody*, możemy np. przeczytać: „Co my jako dzieci możemy zrobić, żeby pomóc? Naprawiamy nasze zabawki,

¹⁹ W nocie redakcyjnej w drugim numerze cel ten wyartykułowany jest wprost w apelu: „Dzieciaki, to od Was zależy, jaki będzie ten świat” (s. 4).

sprzęty, ubrania, gdy nam się zepsują, nie wyrzucajmy ich, nie prosimy rodziców o kupno nowych gadżetów, gdy stare nam się znudzą” (s. 37). Tekst poświęcony agresji w szkole (*Z pamiętnika*, nr 4) opatrzony jest wskazówką, że będąc ofiarą przemocy, należy jak najszybciej porozmawiać z dorosłym, któremu się ufa, a zamieszczony w numerze piątym tekst o różnych modelach rodziny kończy się konkluzją: „W każdej z naszych rodzin jest miejsce na miłość, szacunek i akceptację. To składniki, z których można uszyć prawie każdą rodzinę” (s. 55).

Światopoglądowe zaplecze pisma widoczne w poruszanej problematyce i propagowanych wartościach jest nietypowe jak na polonijną prasę dla dzieci, która – o czym pisałam we wstępie – zawsze miała charakter narodo-wo-chrześcijański²⁰. E. Sękowska, przywołując badania nad Polonią w USA, pisze wręcz o utożsamianiu przez środowiska polonijne polskości z językiem oraz religią katolicką i związaną z nią obrzędowością²¹. Ten religijny element jest niemal nieobecny w „Pstryku Myku”, zarówno w wymiarze kultury i obrzędowości, jak i odniesienia aksjologicznego.

Konserwatywna i wpisująca się w tradycje prasy polonijnej dla dzieci jest zawartość treściowa „Kumpla dla Polonii”. Tutaj zdecydowanie dominują informacje związane z Polską, jej kulturą, tradycją, przeszłością, geografią i przyrodą. Ich edukacyjny charakter eksponują tytuły poszczególnych rubryk i działów: „Encyklopedia Polski”, „Wiem więcej o Polsce”, „Mówię po polsku”, „Piszę po polsku”, „Sprawdzam się: Zadania i łamigłówki o Polsce”, „Poznaję polską przyrodę”, „Karta sławnych Polaków”, „W świecie lektur”.

Tematyka ogólna, niezwiązana z polonijnym kontekstem, ogranicza się w zasadzie do treści zamieszczanych w rubryce „Wiem, jak to zrobić” (gdzie w kolejnych numerach znajdujemy instrukcję wykonania ogródka w słoiku, zwierzątek cudaków, kotylionu, owocowych szaszłyków i choinki na biurko) oraz „Czytam i wiem”, w której omówione zostały: psie sprawy, zjawisko wiatru, zimowy sen zwierząt, opady atmosferyczne w Polsce. Ponadto w dziale „Pośmiejmy się” publikowane są dowcipy.

²⁰ J. Chwastyk-Kowalczyk, *Polskie czasopisma...*, s. 136.

²¹ E. Sękowska *Świat języka...*, s. 215.

Dużo miejsca w kolejnych numerach „Kumpla dla Polonii” zajmuje rubryka „Poznajemy się”, zawierająca listy czytelników, którzy opowiadają o sobie, kraju swojego pobytu i swoich relacjach z Polską.

Jak widać, tematyka tekstów okazuje się zatem ujawniać w omawianych pismach odmienny stosunek do dzieciństwa i dziecka, które w „Pstryku Myku” jest traktowane jako autonomiczne, kompetentne i gotowe na konfrontację ze współczesnym światem. W „Kumplu dla Polonii” natomiast za dominujący należy uznać model dydaktyczny, w którym dziecięcy czytelnik jest uczniem, mającym przede wszystkim podlegać wychowawczym i edukacyjnym oddziaływaniom dorosłych nadawców. Wskazane różnice przekładają się także (przynajmniej w pewnym stopniu) na sposób komunikowania się z dziecięcym odbiorcą. W obu analizowanych pismach dominujące strategie komunikacyjne wyznaczają bezpośrednie zwroty do czytelnika. Pojawiają się one zarówno w tekstach wprowadzających do kolejnych numerów, jak i w zamieszczonych w nich poszczególnych artykułach.

W pierwszym numerze „Kumpla dla Polonii” redakcja zwraca się do czytelników w następujący sposób: „Cześć! «Kumpel dla Polonii» powstał właśnie dla Was – dzieci polonijnych z całego świata. Zapraszamy Was na wspólną wycieczkę do Polski. Będziecie poznawać jej historię, dowiecie się o niej mnóstwo ciekawostek” (s. 2). Zastosowane powitanie („Cześć!”) pozoruje partnerską, rówieśniczą relację i skraca dystans między nadawcą a odbiorcą. Wewnątrz numerów zastosowana tutaj druga osoba liczby mnogiej (wy) zastąpiona jest drugą osobą liczby pojedynczej (ty), co personalizuje przekaz i w większym stopniu angażuje dziecięcego odbiorcę („Zapamiętaj...”, „Czy znasz?”, „Tutaj możesz wkleić...”, „Zwróć uwagę...” itp.). Obecność trybu rozkazującego i pytań w tego typu zwrotach podkreśla jednak nadrzędność nadawcy i eksponuje impresywną funkcję tekstów (co wpisuje się we wskazaną już wcześniej dominującą dydaktyczną relację między nadawcą a odbiorcą „Kumpla dla Polonii”).

„Pstryk Myk” również realizuje strategie bezpośredniego zwrotu do swoich czytelników, jednak używana jest w nim konsekwentnie druga osoba liczby mnogiej (wy), zarówno w notach redakcyjnych, jak i tekstach artykułów (polecam wam..., przybywajcie wszyscy... itp.). Stosowane przez redakcję formy adresatywne są nieco bardziej oficjalne: „Drogie czytel-

niczki, Drodzy czytelnicy”, równoważą je jednak inne elementy skraca-
jące dystans, jak chociażby elementy języka potocznego, np. „Wy, polskie
dzieciaki mieszkające w Belgii” we wstępnym tekście pierwszego numeru.
W tym samym tekście zastosowany został ciekawy zabieg budujący po-
czucie wspólnoty między nadawcami i odbiorcami, pismo zostało bowiem
nazwane naszym-Waszym kwartalnikiem: „Drodzy Czytelnicy, oddajemy
w wasze ręce pierwszy numer naszego-Waszego kwartalnika. Denerwu-
jemy się jak przed sprawdzianem z matematyki albo z historii. Bo choć
nazwa mogłaby wskazywać, że wystarczył PSTRYK, by powstał MYK, tak
wcale nie było. Zajęło nam to dużo, dużo więcej czasu. Bo to duża odpo-
wiedzialność pisać dla Was” (s. 4).

Bezpośrednie zwroty są jednym z elementów tworzących konwersa-
cyjność realizowanego modelu komunikacji, która wzmacniana jest czę-
sto dodatkowo zabiegiem polegającym na przytaczaniu pytań potencjalnie
zadawanych przez czytelnika, jak np. „Czy to nie to samo, spytacie” (nr 1,
s. 14), „Pan Kleks? Ale się śmiesznie nazywa! Co to jest kleks w ogóle, spyta
ten i ta spośród was” (nr 1, s. 9), „Zapytacie, czy tak musi być” (nr 5, s. 46).
W połączeniu z elementami języka potocznego (np. „dzisiaj pstrykamy
sobie selfie, szczerząc się do komórki”, nr 1, s. 7) nadaje to fragmentom
tekstów charakter bezpośredniej codziennej rozmowy. Pytania spełniają tu
więc zupełnie inną rolę niż w „Kumplu dla Polonii”, gdzie służyły przede
wszystkim funkcji kontrolnej.

Bardzo ważnym elementem nadawczo-odbiorczych relacji w obu cza-
sopismach jest oddawanie głosu samym dzieciom poprzez przytaczanie ich
wypowiedzi. Jest to wartościowy zabieg również dlatego, że dzięki temu
dziecięcy czytelnicy mają kontakt z językiem rówieśniczym, biolektem
uwarunkowanym wiekiem, co jest niezwykle ważne w kontekście kompe-
tencji komunikacyjnych środowisk emigracyjnych i polonijnych²².

Co warte uwagi, w „Pstryku Myku” to dopuszczanie do głosu dzieci
odbywa się na dwóch poziomach – dzieci pojawiają się bowiem nie tylko
jako rozmówcy (np. w zamieszczonej we wszystkich numerach „Sondzie
Pstryka”, w której dzieci wypowiadają się na różne tematy), ale także jako

²² E. Lipińska, *Typ rodziny a polskość dzieci za granicą*, „Postscriptum Polonistyczne”
2018, nr 2, s. 42–43.

autorzy i autorki poszczególnych tekstów. Również na poziomie tworzenia periodyku mamy więc do czynienia nie tylko z komunikacją dorośli–dzieci, ale także dzieci–dzieci. Partycypacja odbiorców pisma w jego kreowaniu jest zresztą spójna z misją i strategią przyjętymi przez inicjatorki periodyku, które zakładają aktywizację (również komunikacyjną) dzieci, zachęcanie ich do posługiwania się językiem polskim i partnerskiej współpracy. W „Kumplu dla Polonii” jedynym miejscem na wypowiedzi polonijnych dzieci jest publikująca ich listy rubryka „Poznajemy się”.

Interesującym zjawiskiem w odniesieniu do modelu komunikacji w „Pstryku Myku” jest wreszcie konsekwentne stosowanie feminatywów, np. w określaniu zawodów autorek tekstów i rozmówczyń.

POLSKA I POLSKOŚĆ

Celem, a jednocześnie wyróżnikiem pism emigracyjnych i polonijnych jest kultywowanie poczucia odrębności etnicznej i tożsamości narodowej. Realizują to zadanie przede wszystkim poprzez utrzymywanie kontaktu z żywą polszczyzną²³, ale także poprzez dostarczanie wiedzy o Polsce, jej kulturze, sztuce, historii i przyrodzie. Za pośrednictwem udostępnianych treści budują wyobrażenie kraju ojczystego i kształtują postawę wobec niego. Różnice między „Kumplem dla Polonii” a „Pstrykiem Mykiem” widoczne są bardzo wyraźnie również w tym obszarze. „Pstryk Myk” nie tylko daje możliwość kontaktu z językiem i dostarcza interesujących treści w rodzimym języku, ale także regularnie, w każdym numerze, objaśnia różne zawiłości polszczyzny: przysłowia, idiomy, onomatopeje, zapożyczenia, synonimy itp. Systematycznie pojawiają się też teksty o trudnościach w posługiwaniu się językiem polskim specyficznych dla dzieci mieszkających w Belgii (np. pułapki dosłownych tłumaczeń między językiem polskim i francuskim czy wyrazów, które mimo podobnego brzmienia mają odmienne znaczenia). Dodatkowym elementem służącym rozwijaniu kompetencji

²³ Jak zauważa Sękowska: „Istotne z punktu widzenia utrzymania tożsamości jest to, że zanik znajomości języka ojczystego zmniejsza szanse na uczestnictwo w kulturze symbolicznej”. E. Sękowska, *Świat języka...*, s. 216.

językowych są ćwiczenia i wierszyki logopedyczne (rubryki pt. „Wierszyki ćwiczące polskie języki” i „Logopedki zagadki dla dzieci gromadki”), a także umieszczane przy artykułach minisłowniczki, w których odnotowywane są najważniejsze pojawiające się w tekście wyrazy wraz z angielskimi, francuskimi, niderlandzkimi i niemieckimi odpowiednikami.

„Kumpel dla Polonii” również dba o rozwój kompetencji komunikacyjnych czytelników, ale omawiane zagadnienia mają zdecydowanie bardziej szkolny charakter. Rubryki poświęcone językowi zawierają objaśnienia zasad ortograficznych i gramatycznych oraz utrwalające je ćwiczenia, wyjaśniają znaczenie powiedzonek i przysłów, a zamieszczone teksty literackie („W świecie lektur”) i towarzyszące im słowniczki zapoznają raczej ze słownictwem literackim, często nawet archaicznym (np. *pastuch*, *powrósło*), niż z leksyką przydatną do opisu współczesnego świata (jak w wypadku „Pstryka Myka”). Istotną rolę w kontakcie z żywą współczesną polszczyzną odgrywa natomiast obszerna rubryka „Poznajemy się”.

Polska w obu pismach przedstawiana bywa w wyidealizowany i emocjonalny sposób. W „Kumplu dla Polonii” zwłaszcza teksty redakcyjne operują swego rodzaju hiperbolizacją. Na przykład w tekście wprowadzającym do pierwszego numeru czytamy: „Odkryjecie niesamowite miejsca, które warto w Polsce zobaczyć. Spotkacie się też z niezwykłymi Polakami. Chceśmy opowiadać Wam o Polsce i wszystkim, co z nią związane. Pragniemy pomagać Wam uczyć się języka polskiego. Będzie ciekawie i wesoło. Cieszymy się, że spotykamy się z Wami!” (nr 1, s. 2). Przymiotniki *niesamowite*, *niezwykle* zawierają pozytywną ocenę, natomiast słowa *chcemy*, *pragniemy*, *cieszymy się*, *ciekawie* i *wesoło* odpowiadają za emocjonalizację komunikatu. Interesująca jest także zastosowana w tym samym tekście metafora wycieczki („Zapraszamy Was na wspólną wycieczkę do Polski”, s. 2), sugerująca możliwość przeniesienia się za sprawą lektury pisma do Polski. W tym krótkim fragmencie widać motywy, które Marcin Lutomierski wskazuje jako charakterystyczne również dla uchodźczej i emigracyjnej literatury dla dzieci: „zachwyt nad Polską oraz powrót do niej”²⁴. Zachwyt nad kra-

²⁴ M. Lutomierski, *Doświadczenia uchodźstwa i emigracji w polskiej literaturze dla dzieci i młodzieży na obczyźnie. Rekonesans*, [w:] *Z ojczyzny do obczyzny. Doświadczenia uchodźstwa polskiego*, red. R. Kleśta-Nawrocki, M. Lutomierski, A. Trapszyc, Toruń 2019, s. 308. Dalej autor

jem widać też w innych tekstach redakcji (np. „Bo Polska jest naprawdę niezwykła – ma morze i góry, wiele przepięknych rzek i jezior, a zwierząt jest bez liku”, nr 4, s. 2).

W „Pstryku Myku” wyidealizowany obraz ojczyzny wyłania się przede wszystkim z umieszczanych w rubryce „Sonda Pstryka” wypowiedzi dzieci i wiąże się z polskimi wspomnieniami. Bardzo wyraziście widać to w numerze pierwszym, którego sonda poświęcona jest zimowym wspomnieniom związanym z Polską. Pojawiają się następujące sformułowania o emocjonalnym nacechowaniu: „Lubię zimę w Polsce”, „Lubię spacerować nad morze”, „Bardzo lubię też świętować Boże Narodzenie razem z kuzynami”, „niepowtarzalny smak pierogów z kapustą”, „mój wujek gotuje pyszne potrawy”, „W Warszawie jest bardzo dużo ciekawych miejsc”. W numerze trzecim, w sondzie poświęconej wakacjom, odnajdujemy z kolei np. następującą wypowiedź: „Każdego roku spędzam wakacje u babci w Polsce, na Mazurach. [...] to moje ukochane miejsce na ziemi...” (s. 5).

Współczesna Polska przybliżana jest czytelnikom obu pism za pośrednictwem wywiadów z interesującymi rodakami (w „Kumplu dla Polonii” były to m.in. pisarka Justyna Bednarek, Viki Gabor czy Nela Mała Reporterka, w „Pstryku Myku” rozmawiano m.in. z Adamem Wajrakiem, profesor Moniką Płatek czy nawigatorką Magdą Nowak), recenzji polskich książek dla dzieci, opisów przyrody. W „Kumplu dla Polonii” sporo miejsca poświęca się też miastom polskim, atrakcjom turystycznym i zabytkom (np. Syrenka Warszawska, Smok Wawelski, latarnie morskie, wrocławskie krasnale itd.), zwierzętom Polski (orzeł bielik, żubr, sikora bogatka).

Różnice między pismami ujawniają się natomiast, gdy przyjrzymy się prezentowaniu przeszłości kraju. Oba czasopisma poświęcają miejsce dawnym postaciom i wydarzeniom, ich wybór jest jednak zgoła odmienny. W „Kumplu dla Polonii” na zamykającej każdy numer „Karcie sławnych Polaków” znajdziemy Mikołaja Kopernika, Józefa Piłsudskiego, Fryderyka Chopina, Jana Matejkę. Wybór postaci w „Pstryku Myku” nie jest już tak oczywisty: obok Henryka Sienkiewicza, Jana Matejki i Mikołaja Kopernika znaleźli się: Zuzanna Ginczanka (przedwojenna poetka żydowskiego po-

pisze: „Przedstawiany w sporej części utworów obraz Polski miał wspierać patriotyzm, w myśl którego najpiękniejszy i najukochańszy kraj leży nad Wisłą” (tamże).

chodzenia mieszkająca na Kresach), Maria Skłodowska-Curie czy Janusz Korczak.

Najważniejsza różnica w wyłaniającym się z obu pism obrazie Polski i polskości to wątki patriotyczne bardzo wyeksponowane w „Kumplu dla Polonii”, a nieobecne w „Pstryku Myku”, który propaguje raczej uniwersalne, ponadnarodowe europejskie wartości. „Kumpel dla Polonii” kładzie nacisk na narrację patriotyczną, publikując teksty o symbolach narodowych (nr 1), Narodowym Święcie Niepodległości (nr 3), *Katechizmie polskiego dziecka* Władysława Bełzy (nr 2) czy wreszcie tradycyjnie rozumianym pojęciu „patriotyzm” (nr 2). W tekstach poświęconych patriotyczno-historycznej tematyce nie brak patosu i narodowej dumy (np. „Dopiero I wojna światowa sprawiła, że Polacy mieli szansę odzyskać swoje państwo. I udało się! A było to możliwe również dlatego, że przez te ciężkie 123 lata Polacy nie zapomnieli, że są Polakami, i robili wszystko, by polskość w sobie zachować. Państwo polskie nie istniało na mapach, ale było w ich sercach”, nr 3, s. 4). Tego rodzaju narracja obca jest „Pstrykowi Mykowi”, który omawiając np. odzyskanie przez Polskę niepodległości, akcentuje związek tego wydarzenia z przyznaniem praw wyborczych kobietom („O pełnym polskim szczęściu należy mówić dopiero od końca listopada, kiedy uhonorowano także Polki, wszystkie kobiety: matki, babki, ciotki, siostry, żony, siostry [sic!], i dekretem Tymczasowego Naczelnika Państwa, Józefa Piłsudskiego, nadano im prawa wyborcze”, nr 6, s. 40).

Na koniec rozważań warto wspomnieć o obecności w omawianych piśmach zagadnień dotyczących emigracji i życia poza granicami ojczyzny. Oba czasopisma przekazują dzieciom informacje o polonijnych wydarzeniach i przedsięwzięciach (choć ich wybór znów jest znacząco odmienny), relacjonują wydarzenia ze szkół polonijnych, polskich bibliotek czy ambasad. Pozwalają także swoim czytelnikom poznać historie dzieci znajdujących się w takiej sytuacji, jednak znowu robią to na różne sposoby. „Kumpel dla Polonii” ogranicza się do oddania głosu dzieciom polonijnym w rubryce „Poznajemy się”. W „Pstryku Myku”, poza „Sondą Pstryka”, odnajdujemy również relacje uchodźców i migrantów z innych krajów, opuszczających je z różnych powodów i w różnych okolicznościach (nr 6), a także tekst poświęcony problemowi życia w obcym kraju, w którym obowiązują odmienne normy kulturowe (tekst „Życie w dwóch kulturach”,

nr 5, s. 52–53), co po raz kolejny pokazuje, że jest to magazyn, który nie unika poruszania trudnych tematów i dąży do wspierania dzieci wychowujących się za granicą na różnych polach, nie tylko edukacji o Ojczyźnie i ojczystym języku.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza porównawcza zawartości treściowej czasopism dla dzieci mieszkających za granicą – „Kumpel dla Polonii” i „Pstryk Myk” – miała na celu uchwycenie istoty i uwarunkowania różnic widocznych w sposobie realizowania przez nie założonych celów. Wydaje się, że podłoża tych różnic można się doszukiwać w odmiennym zapleczu światopoglądowym twórców pism, a także odmiennym sposobie traktowania dziecka, postrzegania jego potrzeb i kompetencji. „Kumpel dla Polonii” jest periodykiem o wyraźnym nastawieniu dydaktyczno-edukacyjnym, dążącym do uczenia o ojczyźnie i kształtowania tradycyjnych postaw patriotycznych, natomiast „Pstryk Myk” jawi się jako magazyn raczej wspierający dzieci żyjące poza granicami Polski, towarzyszący im w trudnym procesie budowania tożsamości narodowej i utrzymywaniu więzi z krajem ojczystym, przy jednoczesnej dbałości o ich rozwój w duchu szeroko rozumianych wartości europejskich. „Pstryk Myk” jest inicjatywą samego środowiska emigracyjnego i ma odpowiadać na zauważone przez twórczynię pisma potrzeby tego środowiska, ułatwiać dzieciom przystosowanie się nie tylko do życia na obczyźnie, ale po prostu we współczesnym świecie. „Kumpel dla Polonii” zdaje się realizować przede wszystkim interesy narodowe, dbając o więź z Polską i poczucie narodowej przynależności młodych Polaków wychowujących się poza krajem.

Opisane w artykule różnice między periodykami pokazują odmienny stosunek tworzących je zespołów do zasygnalizowanej na wstępie tradycji polskiej prasy polonijnej i emigracyjnej. „Kumpel dla Polonii” to przykład kontynuowania wzoru tradycyjnego, czego świadectwem jest przede wszystkim skupienie się na narodowo-patriotycznym wychowaniu w duchu konserwatywnych wartości. „Pstryk Myk” z kolei to czasopismo nowatorskie, wyraźnie odchodzące od tradycji prasy emigracyjnej i polonij-

nej poprzez nastawienie na szerzej rozumiane potrzeby i zainteresowania współczesnych dzieci. Tu ważną rolę odgrywa nie tylko rodzima historia, ale także polska kultura, sztuka, przyroda oraz treści związane z bieżącą sytuacją w kraju.

W omawianych czasopismach odnajdujemy odmienne sposoby mówienia o ojczyźnie oraz odmienne sposoby budowania tożsamości narodowej i kulturowej ich czytelników. Wspólnym elementem kreowanego w piśmach obrazu Polski jest idealizowanie ojczyzny wyłaniającej się przede wszystkim ze wspomnień i wrażeń z podróży do Polski oraz operowanie pewnymi stałymi motywami (stereotypami) utożsamianymi z rodzinnym krajem. Różnice zauważalne są chociażby w narracji historycznej. Polskość w „Kumplu dla Polonii” powiązana jest bardzo wyraźnie z patriotyzmem i kultywowaniem narodowych tradycji, inaczej niż w „Pstryku Myku”, stawiającym sobie za cel wychowanie pamiętających o swoich korzeniach, znających ojczysty język i kraj swojego pochodzenia obywateli świata.

LITERATURA

- Chwastyk-Kowalczyk J., *Polskie czasopisma emigracyjne wspierające edukację w Wielkiej Brytanii w latach 1946–2017*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2017, nr 1–2.
- Chwastyk-Kowalczyk J., *Sieciowa postać polskich czasopism emigracyjnych w Wielkiej Brytanii po 2004 roku*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2016, nr 2.
- Czasopisma dla dzieci*, [hasło w:] *Encyklopedia książki*, red. A. Migoniowa, M. Skalska-Zlat, Wrocław 2017.
- Czasopisma elektroniczne*, [hasło w:] *Encyklopedia książki*, red. A. Migoniowa, M. Skalska-Zlat, Wrocław 2017.
- Czasopiśmiennictwo dla dzieci i młodzieży*, [hasło w:] *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej*, red. B. Tylicka, G. Leszczyński, Wrocław 2003.
- Kaczmarek M., *Geneza i rozwój prasy polonijnej oraz emigracyjnej*, „Rocznik Prasoznawczy” 2012, nr 6.
- Lipińska E., *Typ rodziny a polskość dzieci za granicą*, „Postscriptum Polonistyczne” 2018, nr 2.
- Lutomierski M., *Doświadczenia uchodźstwa i emigracji w polskiej literaturze dla dzieci i młodzieży na obczyźnie. Rekonesans*, [w:] *Z ojczyzny do obczyzny. Doświadczenia*

- uchodźstwa polskiego*, red. R. Kleśta-Nawrocki, M. Lutomiński, A. Trapszyc, Toruń 2019.
- Miodunka W. i in., *Nauczanie i promocja języka polskiego w świecie. Diagnoza – stan – perspektywy*, Katowice 2018.
- Olszewska B., *Polskie czasopisma emigracyjne dla dzieci i młodzieży*, [w:] *Literatura emigracyjna w szkole*, red. Z. Kudelski, S. J. Żurek, Lublin 2008.
- Orzechowski E., *Media polonijne a więź Polonii z krajem oraz promocja Polski w świecie*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1999, nr 1–2.
- Sękowska E., *Świat języka i kultury w życiu emigracji*, „Białostockie Archiwum Językowe” 2011, nr 11.
- Zaniewska T., *Funkcja wychowawcza i dydaktyczna „Dziatwy” (1944–1947)*, „Test” 1996, nr 1.

Summary

CHILDREN’S MAGAZINES FOR POLONIA ABROAD “KUMPEL DLA POLONII” AND “PSTRYK MYK”. A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE COMMUNICATION MODEL AND CONTENT

The Polish community around the world aims to cultivate national identity, cultivate the language, and transmit Polish traditions to new generations. Magazines created by Poles living abroad and/or addressed to them play an important role in this process. A particularly important role is played by magazines for children and young people due to their didactic and educational character. In the article, a comparative analysis was made of two contemporary magazines addressed to Polish children aged 6–10 years living abroad: “Kumpel dla Polonii” and “Pstryk Myk”. It proved that the magazines have similar main goals, but they differ in the way they achieve them, offering different content and different ways of opening a dialogue with a young reader. The analysis of their content also reveals a variety of images of Poland and Polishness, as well as emigration and life outside the homeland, which are presented to the youngest Poles growing up abroad.

Keywords: children’s magazines, Polish diaspora press, Polish diaspora, emigration

Streszczenie

Celem społeczności polskiej na całym świecie jest podtrzymywanie tożsamości narodowej, kultywowanie języka i przekazywanie polskich tradycji nowym pokoleniom. Ważną rolę w tym procesie odgrywają czasopisma tworzone przez Polaków mieszkających za granicą i/lub adresowane do nich. Ze względu na swój charakter dydaktyczno-wychowawczy szczególnie ważną rolę odgrywają czasopisma dla dzieci i młodzieży. W artykule dokonano analizy porównawczej dwóch współczesnych czasopism adresowanych do polskich dzieci w wieku 6–10 lat mieszkających za granicą – „Kumpel dla Polonii” i „Pstryk Myk”. Okazało się, że czasopisma mają podobne cele główne, różnią się jednak sposobem ich realizacji, odmienną treścią i odmiennym podejściem do dialogu z młodym czytelnikiem. Ich analiza ukazuje także różnorodne obrazy Polski i polskości, emigracji i życia poza ojczyzną, jakie prezentowane są najmłodszym Polakom dorastającym za granicą.

Słowa kluczowe: czasopisma dla dzieci, prasa polonijna, Polonia, emigracja